

АНТИОСМАНСКИТЕ ВОЕННИ КАМПАНИИ НА КРАЛ ВЛАДИСЛАВ ВАРНЕНЧИК ОТ 1443–1444 Г., ОТРАЗЕНИ В „АНАЛИ ИЛИ ХРОНИКА НА СЛАВНОТО ПОЛСКО КРАЛСТВО“ ОТ ЯН ДЛУГОШ

Невян Митев

THE ANTI-OTTOMAN MILITARY CAMPAIGNS OF KING VLADISLAV VARNENCHIK FROM 1443–1444 IN „ANNALS OR CHRONICLE OF THE GLORIOUS POLISH KINGDOM“ OF JAN DŁUGOSZ

Nevyan Mitev

***Abstract:** One of the main sources for the campaigns of Vladislav Varnenchik from 1443–1444 against the Turks is “Annals or Chronicle of the glorious Polish Kingdom” of Jan Dlugosz. Although this source is well known and used by the researchers on the topic, so far in the Bulgarian historiography lacks its translation. The aim of this study is to do a translation in Bulgarian language of the chapters, which are devoted to the issues.*

“Annals or Chronicle of the glorious Polish Kingdom” of Jan Dlugosz suffers from a number of inaccuracies, but however presents a comprehensive picture for the anti-Ottoman campaigns of 1443–1444. The presented comparison with the other sources shows that commented source coincides with them. There is no doubt that most of the information in the Chronicle is true and must be used by all researchers on the topic.

***Key words:** Crusades, Vladislav Varnenchik, Jan Dlugosz, source.*

Един от основните източници за антиосманските военни кампании на крал Владислав Варненчик от 1443–1444 г. е съчинението на Ян Длугош “Анали или хроника на славното Полско кралство”. До този момент най-задълбочен коментар на източника за събитията е направен от Х. Коларов [Коларов, Х. 1968–1969, с. 52–54]. Б. Цветкова се отнася предпазливо към истинността на хрониста [Цветкова, Б. 1979, с. 40]. Заслужава си да се отбележат две статии от сборника “Варна 1444 – Действителност и традиция”, където са използвани сведенията на Длугош. Едната е на Я. Крохмал, който се опитва да опише образа на краля въз основа на този исторически извор [Крохмал, Я. 2005, с. 145–159]. Другата статия е посветена на спора за унгарската корона на владетеля според данните, подадени от Длугош и Калимах [Никодем, Я. 2005, с. 161–182]. Въпреки че коментираният източник е добре известен и използван от почти всички изследователи по темата, досега в българската историография липсва негов превод.¹ В настоящата разработка ще публикувам мой превод

¹ Единственият досега частичен превод на този извор е направен от В. Гюзелев, отнасящ се за произхода и наименованията на народите и областите в Европа. Вж. Гюзелев, В. 2014, с. 198–202.

на главите, които са посветени на проблематиката.² Въз основа на съпоставката на този извор с други известни източници за събитията, ще се опитам да направя и критичен анализ за достоверността на хрониката на Ян Длугош.

Ян Длугош е полски историк от XV век. Той роден в Бженица през 1415 г. и умира през 1480 г. В периода от 1455 до своята смърт той пише обобщаващия труд “Анали или хроника на славното Полско кралство”. Бил е секретар на полския архиепископ Збигнев Олешницки. Както отбелязва и Х. Коларов, той е смятан за бащата на полската историография [Коларов, Х. 1968–1969, с. 52]. Като съвременник на събитията, неговите сведения за походите на Владислав Варненчик от средата на XV век са от изключителна важност.

Годината 1443 г. в “Аналите” започва с вестта за смъртта на кралица Елжбета. По този начин завършва гражданската война в Унгария и може да започне приготвянето за така дългоочаквания поход срещу турците. Длугош разказва за преговорите, които води кардинал Чезарини с различни владетели в Европа, и отказите на немския император Фридрих и магистъра на Тевтонския орден да окажат подкрепа.³ Едно много интересно сведение ни оставя хронистът. Той съобщава, че синовете на сръбския деспот Георги Бранкович, който заедно с жена си и по-голямата част от свитата си живеят в Унгария, са ослепени от султана и им е отнето “мъжкото достойнство”. По-нататък авторът предава, че войската тръгва от Буда, преминава р. Дунав при Старие Камиене. След това кръстоносците превземат София и изгарят града до основи. Същото сполетява и редица други градове и крепости в Рашко (Сърбия) и България. Донякъде Длугош е прав, ако се има предвид Ниш и Пирот. Но що се касае до София, това твърдение е невярно, тъй като османците заповядват крепостта и околията ѝ да бъдат изгорени [Цветкова, Б. 1979, с. 271]. В действителност кръстоносците извършват значителни преобразования в София. За управител на града те назначават местен владика и превръщат отново в черква джамията “Сиавуш паша”. В едно свое писмо Владислав Варненчик съобщава за победата на кръстоносците над турците при крепостта София и упоменава, че пътят към Одрин е открит [Codex epistolaris..., № 295, р. 445]. По-нататък в своето произведение Длугош пише, че се е водила битка между християните и османците при р. Морава. След това авторът предава за още няколко сражения, като основното става на Бъдни вечер. Изключително дискуссионен е въпросът за локализацията на сраженията. Основните тези са, че посочените проходи са Траянови врата и Златица. А. Иширков стига до заключението, че решаващата битка от първия поход, която става на Коледа през 1443 г., се състои в полето Костенец – Баян през Момина Клисура. Авторът привежда като доказателства редица исторически извори, както и географски карти [Иширков, А. 1922, с. 9

² Преводът е направен по изданието: **The Annals of Jan Diugosz...**, р. 489–498. Текстът е с някои съкращения от оригиналния вариант.

³ Подробно за гражданската война в Унгария и дипломатическите преговори за “Дългия поход” вж. Палаузов, С. 1974, с. 372–392; Коларов, Х. 1969/1970, с. 75–107.

и сл.; **Иширков, А.** 1923, с. 16–17]. П. Мутафчиев изследва мястото на сражението според топонимните данни и смята, че то става в района на Петрич и Златишко-Пирдопското поле [**Мутафчиев, П.** 1937, с. 125–145]. Счита се, че кръстоносната армия се насочва към Тракия в две колони. Дясната поема по стария константинополски път към Ихтиман, лявата към Златишкия проход. На 8–9. XII 1443 г. кръстоносците заварват голяма османска армия. За станалото сражение изворите дават оскъдни данни. Б. Цветкова смята, че след като среща това голямо препятствие при Траянови врата, дясната колона се насочва по пътя на лявата, за да заобиколи турския лагер. След което преминава през пролома на р. Мътивир и после по стария път от Ихтиманското поле за Златишкия проход край с. Мухова, към с. Поибрене. Според автора решителната битка става именно при Златишкия проход на 12 декември. Докато се случват тези събития с главната колона, лявата колона успява да изтласка османски военни части през Смолския проход, за да навлезе в Златишкото поле. Изследователят се уповава на едно писмо на Янош Хуняди до гражданите на Брашов от 6. I. 1444 г., където се споменава за три големи сражения преди оттеглянето на войските по обратния път [**Hurmuzaki, L.** 1911, № 49, р. 30–31]. Б. Цветкова предполага, че части от лявата колона преследват турците и влизат в сражение с тях в полето източно от днешния град Пирдоп [**Цветкова, Б.** 1979, с. 274–275]. А. Хрисчев съчетава изворовите данни, археологическите находки, местните легенди и предания и стига до извода, че кръстоносният поход от 1443 г. след София се насочва по направлението Мирово-Сулудервент (Момин проход) – Юручево поле – Габровица – сегашната жп гара Сестримо [**Хрисчев, А.** 1993, с. 41–50]. Д. Ангелов и Б. Чолпанов пишат следното “след като атакувала османската позиция в прохода Траянови врата, част от кръстоносната армия (предимно конница начело с Хуняди) потърсила обходен път за проникване в Тракия, минала през Смолския проход и оттам се отправила на юг по течението на р. Тополница, водила бой в м. Побоището, но по-нататък не могла да проникне, тъй като проходът се оказал здраво укрепен и зает от големи османски сили” [**Ангелов, Д., Чолпанов, Б.** 1994, с. 267–268]. По този начин те оборват становището на П. Мутафчиев, че битка при Траянова врата не е имало [**Мутафчиев, П.** 1937, с. 125–145]. От друга страна, всички османски източници са категорични, че битка при Златишкия проход е имало [**Руми, Украшение на историята...**, с. 387; **Оруч бин Адил, История...**, с. 390; **Ашък Пашазаде, История...**, с. 406; **Мехмед Нешри, Книга...**, с. 415; **Неизвестен автор, История...**, с. 422; **Лютфи паша, История...**, с. 431; **Неизвестен автор, История...**, с. 436; **Ходжа Саадедин Ефенди, Корона...**, с. 439; **Али, Същност...**, с. 459; **Едирнели, Подбран...**, с. 468; **Солакзаде, История...**, с. 472; **Коджа Мюверих, Удивителна...**, с. 482; **Мюнеджимбашъ, Страници...**, с. 492] Най-подробно в българската историография този въпрос е разгледан от Х. Коларов. Той коригира датата на Златишката битката. Според него, сражението се е водило на 12 декември, а не както е възприето в по-голямата част от историографията на 24 декември.

Авторът също смята, че са се водили няколко сражения. Първото, което е завършило с пълна победа на кръстоносците, е станало при Златишкото поле. След това на няколко пъти християните атакуват укрепените османски позиции в проходите. Коларов заключава, че най-късно на 16-ти декември християнската армия е взела решение за връщане [Коларов, Х. 1971/1972, с. 25–42]. Причините за оттеглянето на коалиционната войска са добре известни. Те са посочени също и от Длугош – лютата зима, лошото продоволствие, липсата на храна и др. Интересно е сведението на полския хронист, че кралят е ранен, но бронята го е спасила от смъртта. Нашият информатор съобщава също за станалото сражение по пътя на отстъплението на войската и победата на коалиционната армия. Последвали опити на Георги Бранкович да убеди краля да остане с войската в неговите земи, за което щял да заплати 100 000 дуката, но те останали без резултат. В крайна сметка войската се прибира победоносно в Буда. Пленените турски знамена са положени в църквата „Въведение Богородично” в унгарската столица. Кралят заповядва оръжията на двадесет от най-знатните полски и унгарски благородници да бъдат окачени в същата църква в чест на техния героизъм.

След като войската се завърнала в Буда, полският хронист разказва за пратеничествата на редица европейски държави, които “умолявали” краля да организира нова експедиция срещу турците. Това станало в началото на 1444 г. По-нататък авторът повествува за междусобиците в Полша и опита на кардинала Олешницки да върне младия крал в родината си. В крайна сметка полско-унгарският владетел решава да упомене на събранието в Буда за новата военна кампания. Длугош съобщава, че немският император Фридрих се страхува от такава офанзива, тъй като той вижда в нея евентуален триумф на младия владетел. След това нашият информатор разказва за приготовленията за новата кампания и за преждевременно настъпилата гражданска война в Полша. Въпреки всички молби и опити на поляците да се завърне младият крал и да въдвори ред в страната, той им обещал, че това ще се случи едва след военната кампания. Важно сведение, което ни е оставил Длугош, е това, че кралят е изпратил писма до магистъра на тевтонския орден, подканващи го за участие в новата антиосманска коалиция. Но както и при първия поход, така и във втория неговите войски не вземат участие. По-нататък в “Аналите” е упоменато, че деспот Георги Бранкович и Янош Хуняди са подписали тайно примирие с османците. Впоследствие те умолявали краля да отиде в Сегед и да изслуша султанските пратеници. Няма съмнение, че тук си проличава силната патриотична нотка на автора. Той хвърля отговорността за подписването на договора на другите двама коалиционни партньори. По този начин Длугош е искал да оневини краля за сключването на примирието. Впрочем подобни данни дава и Андреас де Палацио в своето писмо до кардинал Людовик [Мирчев, М. 1964, с. 87]. По-нататък са посочени клаузите в мирния договор. Повечето от тях са добре известни. Върнати са редица крепости на унгарците по Дунав, освободени са двамата пленени синове на сръбския деспот, султанът отстъпва също и онази

част от Албания, която е владяна от Георги Бранкович. Същите договорености са упоменати и в писмата на Кириак от Анкона, където са посочени и клаузите, отнасящи се до влашкия войвода Влад Дракул [Митев, Н. 2016, с. 423–425; Имбър, К. 2015, с. 178–179]. В Анализите на Ян Длугош, заедно с посочените договорености, се упоменава, че България остава под властта на османския султан. Такова сведение намираме и у Бонфини [Антонио де Бонфини, История на унгарците..., с. 151]. Въпреки добрите условия на договора, увещанията на кардинал Джулиано Чезарини и писмата на обединения християнски флот и на византийския император Йоан Палеолог подтикнали младия владетел да предприеме ново военно начинание. По-нататък информаторът ни споменава, че кралят успял да убеди и Янош Хуняди, като му обещал да стане крал на България. Това е още едно сведение, което е важно за българската история. То свидетелства за включването на България в политическите планове на християнската коалиция.⁴ Актът, с който се благославяло новото военно начинание, е освобождаването на християните от дадената им клетва от кардинал Джулиано Чезарини. Поляците не били доволни от развоя на събитията. В страната се разразила истинска гражданска война между кралския брат и мазовците. Въпреки това кралят обещава, че ще свърши войната с турците скоро и ще се прибере. Още по-интересно е съобщението, че кралят е призовал поляците да се изправят срещу неговия брат. Обхванати от своите сериозни проблеми, поляците не вземат активно участие в това така важно начинание за Европа. До този момент в кръстоносната армия са регистрирани общо 103 поляци [Пентек, З. 2005, с. 109–124], а в историографията е прието, че те не надвишават повече от 500, личната стража на крал Владислав. По-нататък Длугош се опитва да оправдае действията на поляците, като упоменава, че те искали много голяма отплата и затова били отхвърлени от кралската армия. След това авторът съобщава причината, поради която армията решава да не мине по най-краткия път до Одрин, а именно, защото е малка и най-вероятно няма да успее да транспортира каруците през планинските проходи. Затова се взема решение да се премине през Дунавската равнина. Два проблемни момента могат да се забележат в “История на Полша” при преминаването на войската от Видин към Никопол. Първият е, че хронистът бърка провинцията, като я назовава Македония. Това е нещо нормално и често срещано за европейските информатори, които допускат доста географски неточности. Вторият е, че назовава Никопол като столица на България. Същото прави и Филип Буонакорси Калимах [Коларов, Х. 1973, с. 244]. Объркването на Длугош е очевидно, като упоменава, че този град е значително по-малък отколкото неговата слава като столица. Самият той се учудва на този факт. При Никопол авторът отбелязва и добре известният факт, че към кралската армия се присъединяват 4 000 влашки войници. Интересното е, че тук се говори за пехотинци, докато Бонфини споменава за лековъоръжени конници [Антонио де Бонфини. История на унгарците..., с. 154], а Пала-

⁴ Подробно за преговорите вж. Коларов, Х. 1975, с. 57 – 63.

цио само за власи [**Мирчев, М.** 1964, с. 88]. Независимо от вида на бойците християнската коалиция е подсилена значително. Въпреки съвета на мъдрия влашки воевода крал Владислав продължава пътя си и, както пише Длугош, войската е видяла “многобройни разкошни сгради и мраморни плочи с гръцки и латински надписи, паметници на старите римски императори и командири, както и арки и високи колони”. Същото е посочено и в писмото на Андреас де Палацио до кардинал Людовик [**Мирчев, М.** 1964, с. 88–90]. Именно този факт и въпросът с отъждествяването на споменатата от Михаел Бехайм крепост Рахауч [**Коларов, Х.** 1970, с. 181] наложиха една вековна дискусия в историографията относно маршрута на армията след Никопол. Според едната версия тя продължава покрай Дунав и някъде около античния Абритус се спуска на югоизток, докато стигне до Шумен и Нови пазар [**Kohler, G.** 1882, р. 42–43; **Kupelwieser, G.** 1899, р. 87–88; **Иширков, А.** 1923, с. 25–51; **Недев, С.** 1969, с. 211; **Цветкова, Б.** 1979, с. 302]. Според другата теза армията преминава през Горна Оряховица и се отправя към Шумен [**Иречек, К.** 1899, с. 857; **Шкорпил, Х. и К.** 1908, с. 50; **Dabrowski, J.** 1922, р. 174–180; **Баласчев, Г.** 1935, с. 15; **Мирчев, М.** 1955, с. 5; **Кузев, А.** 1973, с. 139 – 152; **Райчевска, Ц.** 2004, с. 20 – 32; **Тошев, М.** 2015, с. 393–409 и др.]. Въз основа на нумизматичните данни от Североизточна България авторът на настоящото изследване подкрепи втората теза. Именно от Горна Оряховица според мен е изпратен кралският отряд към Търново с цел разузнаване [**Митев, Н.** 2013, с. 154–159].

По-нататък Длугош споменава за 28-те кораба, на които са се натъкнали кръстоносците и които са били изгорени от тях. Хронистът описва и издевателствата над местното население, които извършват християнските войници, и подчертава, че се държат по-лошо от тях отколкото турците. Този акт е описан и в писмото на Палацио [**Мирчев, М.** 1964, с. 89]. Може да се доверим на източниците, че кръстоносната войска е извършвала подобни своеволия. Може би именно поради този факт българите не вземат масово участие в тези антиосмански военни начинания, въпреки някои данни, че местното население е приело радушно кръстоносците [**Цветкова, Б.** 1979, с. 300–301]. В разглеждания извор се споменава и за писмото, което получава християнската войска от командира на папския флот, с което той я известява за преминаването на 40 000 османска войска през Проливите. Длугош споменава за евентуалното предателство на християнския флот. Друга причина, която изтъква хронистът, е, че провизиите са свършили и това е принудило флота да се оттегли. Повечето от изворите по въпроса също съобщават за предателството. Срещу жълтица на човек и две за кон флотът е прехвърлил османската войска през Проливите [**Митев, Н.** 2013, с. 29–31]. По-нататък авторът предава, че армията атакувала и опожарила крепостта Петрич и продължила пътя си към Варна. Може би именно данните на този хронист са дали основание на повечето изследователи по въпроса да сметнат, че писмото на командващия папския флот е получено при Овеч. В друго свое изследване авторът на настоящата статия съчета изворите по въпроса и обобща, че писмото е получено при Петрич кале, а не при Овеч [**Митев, Н.** 2013, с. 81–84].

Крепостите Варна и Галата са изоставени от турските гарнизони и след като кралската армия лагерува пред стените на Варна на 5000 крачки от тях се настаняват османските войски. Й. Туроци също упоменава, че двете крепости са се предали и християните са лагерували до тях [**Йоан де Туроц, Унгарска хроника...**, с. 116]. Много подробно е описан бойният ред на войската у Длугош. Това навежда на мисълта, че авторът е имал отличен информатор, някой, който е присъствал в редовете на кралската армия. Това най-вероятно е именно Андреас де Палацио, тъй като повечето от сведенията в двата извора се застъпват. Бойният ред, както и военните действия са добре известни. Затова тук ще се акцентира върху по-интересните сведения от Ян Длугош. Хронистът споменава за участието на жени в османската армия, рекрутирани, за да увеличат армията на султана. Също така авторът пише, че авангардът на османците е съставен от еничарите. Имайки предвид османската военна тактика, може да се усъмним и в двете сведения. Лявото и дясното крило на османската войска е била съставена от спахийска конница, а в центъра са били еничарите, които били личната охрана на султана. Като авангард са използвани азебите и акънджиите.⁵ По-нататък Длугош споменава, че кралят пада убит в битката, а после съобщава, че няма данни за неговата съдба. В друго свое изследване разгледах основните версии по въпроса. Всички свидетели на битката са категорични, че кралят е убит [**Митев, Н.** 2012, с. 27–32]. Версията, която предлага Длугош за смъртта на кардинал Джулиано Чезарини, който бил убит от един влах с цел обир, не може да се приеме категорично. Михаел Бехайм упоменава, че кардиналът е бил пленен по време на битката при Варна [**Коларов, Х.** 1970, с. 191]. Уповавайки се на данните на участника в битката Гжегож от Санок, Калимах също пише, че легатът е убит по време на бягството си [**Коларов, Х.** 1973, с. 253]. Бонфини пък съобщава следното: “Юлиян, причинителят на всички злини, както казват, бил убит сред бягащите; а някои (твърдят), че паднал във войната, сред най-гъстата битка.” [**Антонио де Бонфини, История на унгарците...**, с. 161]

“Анали или хроника на славното Полско кралство” на Ян Длугош страда от някои неточности, но въпреки това представя цялостна картина за антиосманските походи от 1443–1444 г. Както вече отбелязах по-горе, най-вероятно Длугош е черпил сведения от очевидец на събитията, някой участник в армията на краля, вероятно Андреас де Палацио. Много важни са данните, които дава хронистът за България. На първо място упоменаването, че след подписването на Одринския мирен договор страната ни остава под османска власт, за разлика от Сърбия, която получава автономност. Друго ценно сведение, което ни е оставил историкът, е, че на Янош Хуняди е обещано да стане крал на България. Със също толкова голямо значение е съобщението за извършването на издевателства на кръстоносците над местното население, което е и най-вероятната причина българите да не участват масово в тези антиосмански военни кам-

⁵ Най-подробно за бойния ред на османците вж. **Цветкова, Б.** 1979, с. 309.

пани. Тъй като предложеният в настоящето изследване текст е превод с някои съкращения, тук не са включени част от събитията, описани от Длугош. Но, както отбелязва и Х. Коларов, изворът е един от най-ценните за подготовката, развоя, и несполуката на антиосманската християнска коалиция от 40-те години на XV век [Коларов, Х. 1968/1969, с. 54]. Представената по-горе съпоставка с други извори показва, че данните от коментирания източник в по-голямата си част съвпадат с тях. Няма съмнение, че повечето от сведенията в хрониката са достоверни и задължително трябва да се използват от всички изследователи по темата.

Из “Анали или хроника на славното Полско кралство”

1443 година

След кончината на кралица Елизабет, прелатите и благородниците на Унгария обявяват за крал Владислав, с изключение на тези бунтовнически градове и крепости, под властта на Ян Гискра. Кралят, считайки, че страната до голяма степен се е възстановила от гражданските препирни, решава да приложи политика, която първоначално го подтиква да приеме трона, за да освободи страната от потисничеството на варварските турци. В това той е окуражен от кардинал Юлиан, който от името на папа Евгений IV го подкрепя със значителна сума пари и обещава помощта на католически крале и принцове под формата на въоръжени мъже. Идеята е подкрепена от прокудения владетел на Рашко и Албания, Стефан, който – благодарение на великодушието на крал Владислав, живее в Унгария със своята жена и голяма част от своята армия, поради факта, че султанът си е присвоил неговата страна с изключително плодородната ѝ почва и богати златни и сребърни мини, ослепил е и кастрирал двамата сина на Стефан. Кардинал Чезарини също се обръща към краля на римляните, но Фредерик отказва да помогне, страхувайки се на по-късен етап Владислав да не би да атакува Австрия. Той обаче е съгласен на двугодишно примирие. Друг, който отказва помощ, е Магистърът на тевтонските рицари в Прусия. Всичко това Чезарини предава на Папата. Междувременно, Владислав прекарва лятото в подготовка за война: купува оръжия и коне, както и набира войска в Полша и Влахия.

Когато всичко е готово, на празника на Св. Мария Магдалена, крал Владислав и кардинал Юлиан, който води със себе си мъже от много националности, обединени от знамето на Кръста, потеглят от Буда. Те прекарват първата нощ при Пиечки и след това се насочват към замъка Алба Нандор. Те преминават Дунав при Старие Камииение, превземат град София, който войските имат право да плячкосват; когато приключват, изгарят града до основи. Същото се случва с много градове и крепости, които турците са превзели в България и Рашко. Когато те достигат до реката, която е позната от местните като Морава, тяхното разузнаване съобщава за присъствието на турска армия, скрита и готова за атака в благоприятен момент. Кралят решава да изпрати въоръжение

от няколко хиляди под ръководството на Янош Хуняди, за да организират нощна атака. Това хваща врага напълно неподготвен. Малцина не са убити или заловени. Техният лагер е превзет и плячкосан. След тази победа няколко български градове се предават. И така, за доста дълго време армията на краля върви напред. Отново и отново тя е нападена, но при всеки случай отблъсква своите нападатели. Така, преминавайки цяла Романия, тя достига границата с Македония. След като привършват провизиите на армията и вече са загубени толкова много коне, по-голямата част от кавалерията трябва да бъде включена в пехотата. Междувременно султанът събира своята войска, която поставя под командването на управителя на Анадола, който нарежда да се защитят планините Родопи между Романия и Македония, които са трудно прекосими, и да не се позволи на Владиславовата армия да проникне в тях, но в същото време му забранява да влиза в бой с врага. На тази команда горделивите турци отказват да се подчинят. Отново и отново те атакуват Владиславовата армия, която знаят че превъзхождат по численост, и са подходящо наказани със смъртта на техния командир, управителя на Анадола, и голяма част от неговото обкръжение. Турците се оттеглят в техните лагери в планините, но Владислав не ги оставя на мира. Той започва ожесточена атака на Бъдни вечер. Турците обстрелват поляците със стрели, на които кралят отговаря с куршуми, арбалетни болтове и други метателни оръжия. Самият крал е уцелен в гърдите от няколко стрели, но бронята му го защитава от нараняване. Тъй като хората му са изгладнели, кралят, страхувайки се да ги остави да продължат борбата, се изтегля. Турците решават, че изтеглянето е бягство и атакуват, но кралят се връща обратно и ги разгромява. Единственият глас, който се надига срещу изтеглянето, е този на Стефан от Рашко и Албания, който дори предлага на краля 100 000 дуката, за да попълни техните запаси. Но би било погрешно да се държи армията на бойното поле в средата на зимата, като по този начин се съсипва транспортът им, конете умират и изтощените войници трябва да се защитят от ръцете на един враг, който те току-що са победили. В крайна сметка много от хората на краля умират от глад по време на похода. Те са изглеждали залитащи от една страна на друга, като че ли всеки момент ще паднат на земята; с бледи лица и хлътнали очи, приличащи повече на призраци, отколкото на хора. С цел да направи нещата по-лесни за неговите хора, кралят нарежда по-слабите коне да бъдат убити, снаряжението и оръжията да бъдат заровени и всичко, което е по-тежко от своята потребност – палатки, каруци, седла, дрехи и всичко, което те не могат да носят, бива изгорено, за да не се позволи на турците да ги използват срещу тях. След това те продължават назад по пътя по който са дошли. Без пехота, кралят влиза триумфално в Буда, духовенството и първенците на града излизат на шествие да го посрещнат. Пленените турски знамена са положени в църквата Въведение Богородично в Буда и кралят заповядва оръжията на двадесет от най-знатните полски благородници и същия брой унгарци да бъдат нарисувани и окачени в същата църква в чест на техния героизъм.

Научавайки за триумфалното завръщане на Владислав, католическите крале и принцове изпращат пратеници и писма, за да го поздравят и да му благодарят. Папата изпраща не само кардинал Чезарини, но също така и подаръци. Кралете на Франция, Англия, Испания и Арагон; дуковете на Бургундия и Милано и градовете Венеция, Флоренция и Генуа изпращат пратеници да му благодарят и го умоляват да организира друга експедиция, предлагайки тяхната помощ по суша или море. Папата, венецианците, генуезците и Филип Бургундски предлагат да предоставят напълно оборудван флот, който да защитава крайбрежните води и да предотврати преминаването на турците от Анадола. Но от кралство Полша идват съобщения, че техният крал не би трябвало да се впуска в още едно подобно опасно начинание, а по-скоро да мисли за завръщане в Полша и да спре разрушенията, които са причинени в негово отсъствие от татарите, които тази година отново нахлули и предизвикали хаос чак до предградията на Львов. Силезците отново са били тайно нападнали страната.

Епископ Збигнев от Краков, нетърпелив да увеличи църковните си владения и да разшири границите на страната си, купува херцогство Сиеверц от Болеслав – дук на Чешчин, за 6000 марки, но е възпрепятстван да се наслаждава на своята покупка заради машинациите на дука на Рачиборц. Войната оказва влияние и върху други силезки дукове, някои от които искат компенсация от краля. Така присъствието на краля на Полша се счита, че има съществено значение. И така, надявайки се на неговото идване, конференцията, която се състои на 1 април, преустановява военните действия за година.

Смята се, че определено принц Казимир и литовците се подготвят за битка с Болеслав – дук на Мазовия, с цел да се отнеме Дрохичин в полза на дука Михаил от Литва, въпреки че Дрохичин е във владенията на Болеслав от Мазовия от три години и повече. Поляците осъждат това, че Болеслав трябва да бъде лишен от наследството на своя баща и дядо от литовската армия. Всички тези въпроси, пратеници, събития оставят краля не знаейки какво да прави или кой съвет да вземе; но накрая решава, по молба на папа Евгений и толкова много крале и принцове, да не изостави защитата на християнството и кралство Унгария. Затова, бидейки вече победоносни, унгарците са нетърпеливи за още един бой. Но любовта към своята страна и съветът, който получава от неговите съветници, го карат да се колебае. В крайна сметка горещата му вяра, убежденията на кардинал Олешницки и прогнозите, че втора експедиция срещу турците ще успее, решават нещата. Той призовава общото събрание, което заседава в Буда в деня на Св. Яков, и обещава, че в удобен случай ще отиде в Полша и ще поправи вредата, която е била нанесена.

Целта на събранието, на което присъстват всички прелати, дукове и благородници на Унгария, е да организира нова експедиция срещу турците и да възстанови мира в държавата, без който всяка такава кампания би била твърде рискована. Присъства също Стефан от Рашко, както и Ян Гискра и представители на всички бунтовнически градове, на които кралят е обещал имунитет

срещу последващо преследване. Фредерик – крал на римляните, не одобрява събранието, в което той вижда като още един триумф на Владислав. Главната задача на краля е да възстанови мира в Унгария. Направени са различни предложения и накрая Ян Гискра, който сам е привърженик на каузата на младия Ласло, защото всички останали са отишли на страната на Владислав, се съгласява на примирие. Следва въпросът за финансирането на бъдещата война. Кралската хазна е празна, защото кралят е бил щедър в наградите си и наистина екстравагантен, понеже е дал много повече, отколкото е получил. Накрая се взема решение, че всеки град и село трябва да допринесе с известна сума и всеки техен жител ще плати известна сума. Страната е разделена на няколко области, до които са изпратени събирачи на данъци и такси. Янош Хуняди е отговорен за доставката на каруци с железни колела, оръдия, огнестрелно оръжие, барут, коне и други необходими материали. Като наближава времето, когато крал Владислав обещава да се върне в Полша, унгарците се страхуват да не би да бъде задържан толкова дълго, че да бъде невъзможно да оглави армията срещу турците. И затова правят всичко възможно да се предотврати неговото заминаване, значително във вреда на Полша. Когато научава за това, Болеслав, Дук на Ополе, който се покрива със срам, прегръщайки хуситската ерес, изхвърляйки законната си съпруга, Елизабет от Пилцза, и вземайки наложница, събира кураж и докато повечето от краковските търговци са в Кройцберг на почивка, той ги атакува и хвърля в затвори, заедно с редица други хора, които се придвижват на коне или пеша и имат каруци, пълни със стока за панаира във Вроцлав за празника на Св. Йоан Кръстител. Хората на дук Болеслав, които мнозина смятат за истински войници, изземват цялата стока, и златото и среброто на всички, което възлиза на около 200 000 злоти. Поляците решават да отмъстят за вероломния акт на дук Болеслав и му обявяват официално война: за да успеят, те са съгласни, че действията им не трябва да бъдат погрешно изтълкувани, тъй като обявяват война в отсъствието на краля. Независимо от множеството си ангажменти, кралят не можело да остави без реакция такова престъпление. В крайна сметка той им казва да оставят тези въпроси временно до неговото завръщане, обещавайки, че разбойниците няма дълго да се наслаждават на своята плячка. В същото време кралят изпраща писма и пратеници до магистъра на тевтонските рицари в Прусия, молейки го да изпрати военна помощ поне за тази втора война срещу турците, защото магистърът не го подкрепя в първата. Отново кралската молба остава нечута.

Пламъкът за война срещу турците е внезапно потушен, когато се научава, че Стефан от Рашко и войводата на Трансилвания, Янош Хуняди, тайно са подписали мир със султана, Мурад, главно защото Стефан имал силно желание за връщането на неговите замъци и владения, които турците са взели от него, и мисли, че това ще бъде по-лесно да го постигне с мирни средства, отколкото със силата на оръжието. Султанът, напълно информиран за приготовленията за война срещу него, които се правят в Унгария, и с все още пресния спомен в неговото съзнание от поражението от Владислав в предходната година,

се убеждава, че съдбата е срещу него, особено когато научава, че Татар хан, Караман, е атакувал Анадола с огромна армия, и решава, че на всяка цена той трябва да подпише мирен договор с Унгария. Управителят на Анадола призовава и двете страни, защото той е нетърпелив да получи свободата си; всъщност той е свободен дори преди подписването на договора, бидейки откупен от турците за 70 000 флорина. Крал Владислав, информиран за всичко това, е помолен да отиде в Сегед в началото на август, за да чуе султанските пратеници, които ще дойдат да молят за мир.

Това са добри новини за крал Владислав и за всички унгарци, защото до този момент те са били тези, които искат мир с турците; но не са добри новини за кардинал Чезарини, който вижда възпрепятствани всички свои усилия да освободи Европа от турците, както и се налага да се изправи пред перспективата да бъде обвинен в заблуждение на дука на Бургундия, венецианците и генуезците, които бил убедил да изпратят флот да пази Проливите. Заповядано е на цялата пехотна войска на Владислав да се събере в Сегед, откъдето те могат да атакуват бързо неприятеля, в случай че мирът не се постигне. Когато турските делегати пристигат, Владислав и кардинал Юлиан Чезарини са вече там. Турската делегация е оглавена от султанския министър, грък, който се отказал от католическата вяра и станал мюсюлманин. Всички останали са турци на коне. Те донасят на краля подаръци от златни и сребърни съдове. Предлагат следните условия: че султанът предава всички замъци в Рашко, които той и неговите предшественици са били завладели и в които е имало гарнизони с турци (15 са споменати); че султанът се отказва завинаги от тази част от Албания, държана от Стефан от Рашко; докато цяла България остава под контрола на турците. Двамата синове на Рашко трябвало да бъдат освободени. Това е всичко. Всички унгарци са съгласни, че такава изгодна оферта не трябва да се изпуска. Те си спомнят колко много кръв е била пролята, когато Голуб бил обсаден и сега може да бъде възстановен без допълнително да е пролята и капка кръв. Последното решение – с което кардинал Чезарини не е съгласен – е това, че те трябва да сключат мир със султана за 10 години, през този период Владислав ще може да преустанови всичките си граждански борби в Унгария и когато изтекат десетте години, ще бъде свободен да стартира нова война с турците.

Когато турците напускат с подписания мирен договор, пристигат писма от командващия на флота на Папския престол, дука на Бургундия, градовете Венеция и Генуа, както и капитаните на галерите и други кораби, информирайки краля, че имат мощна армия, готова да отплава с флота, и че са били бдителни и са предотвратили преминаването на турците от Анадола към Романия. Те молят краля да спази своите обещания и да изпрати своята армия към Романия, предвиждайки, че това ще бъде възможно без големи усилия, за да се възстанови цяла Европа, особено след като султанските сили са заети да воюват с татарите. Кралят също получава писма, изпратени от специален пратеник от императора на Константинопол, Йоан Палеолог, подкрепящ го, смятайки, че има огромна надежда за победа и освобождение на Европа. Той предупреждава

Владислав за измамни мирни договори, които турците можели да поискат, и го умолява да не позволи на желанието да лекува стари рани да навреди на целия християнски свят. Владислав, смутен от тези писма, приема аргументите на кардинала, който изтъква всички нещастия, които ще ги сполетят, ако се уважи мирният договор на Хуняди, и предимствата, ако бъде нарушен. Всъщност кралят и неговите съветници започват да съжаляват, че са подписали договора, особено виждайки, че те ще бъдат в състояние да възстановят не само всичко, което турците възнамерявали да върнат, но и цялата окупирана Европа и да накарат турците да се върнат обратно на Проливите. Ползите на Хуняди са свързани с това, че кралят му дава писмено обещание, че ако те спечелят войната, той ще стане крал на България. Следват няколко дни интензивна дискусия. Въпросът е решен, когато три седмици след като турците са направили своето предложение, те откриват, че Смедерево, Голуб и останалите замъци, които пратениците били обещали да се предадат, все още не са предадени и така заключават, че турците са лъжливи и техните обещания са празни. При това положение те решават да анулират току-що подписания договор и да обявят война на Турция.

Кардинал Чезарини успокоява съвестта им, казвайки им, че всичко, което те правят, има подкрепата на Светото Папство и че договорът, който са подписали, е невалиден, тъй като бил направен с един враг на християнството и без инструкциите на Светото Папство. Кардиналът дори убеждава краля и неговите съветници да дадат клетва да проведат войната, давайки най-доброто, на което са способни. Хората в Полша са смутени от този развой на събитията. На едно събрание, проведено в Пиотрков на деня на Св. Бартоломей, се гласува да се изпрати епископът на Влоцлавек до краля на Унгария, за да опита да го убеди да не отива на война с турците, а да се върне в Полша. Кралят, информиран какво става, изпраща Петър, епитроп на Краков, и личния си нотариус до Пиотрков да кажат на събранието, че няма намерение да се откаже да воюва с турците и действително е готов да планира движението на вътрешната войска от Сегед към Оршова. Той повелява поляците да помогнат на Болеслав от Мазовия срещу кралския брат, Казимир, Дук на Литва, който се стреми да завземе Мазовия. Той обещава, че ще опита да доведе войната с турците до бърз завършек и че ще помогне, ако Казимир реши да опита да атакува Мазовия. По това време Казимир вече е успял да превземе дрохичинската територия, да построи фортификации и се опитва да овладее дрохичинския замък. Дук Болеслав придвижва своята армия, която е силно подсилена с полски благородници и барони, за да защити територията си от опустошение. Другият дук на Мазовия, Владислав, макар че се придвижил със своята армия, закъснява да се обедини със своя брат, което го прави да изглежда, че по-скоро дезертира, отколкото да му помага. Ако двата дук обединят силите си, мазовците биха имали значително числено предимство пред литовците, много от които са истински селяни и не са бойци; докато мазовците имат много каруци с колела, натоварени с огнестрелни оръжия и оръдия, с които те оградят в кръг армията,

защитавайки я като стена срещу атаките, което им дава както кураж, така и смущава литовците, че те изпращат най-ценните си златни и сребърни съдове до близките замъци за съхранение. По същото време съветът в Пиотрков изпратил архиепископ Винсент от Гниезно и Ян от Чечин, войвода на Сандомиерц, до Мазовия да се организира примирие, обещавайки да се обърнат за разрешение на техния спор към краля, веднага след като той се завърне след битката с турците. Това се оказва ненужно, двете страни са сключили мир помежду си. Това затруднява финансово литовците, които плащат на дука на Мазовия 6000 пруски гроша, срещу които той се отказва от претенциите и правата си от Дрохичин и предава документа, който потвърждава правата му върху областта. Той обаче си запазва областта на Вингров. Литовците скоро съжеляват за този пакт особено когато епископът на Вилньо ги укорява за предателство към своите предци, използвайки пари вместо оръжие, за да водят своите битки.

Новата армия на Владислав не е толкова силна или многобройна както преди, когато около 20 септември той се придвижва от Сегед. На него му е тежко, защото е нарушил договора, който сключил с турците. Той е без много от неговите поляци, които поискали твърде висока плата и затова им било казано, че не са нужни. Следвайки Дунав, великата армия навлиза в България на 3-ти ноември. Кралят прекосява Дунав при Оршова и достига Флорентин 4 дни по-късно, и Бидин два дни след това, насочвайки се към Адрианопол и тогава Галиполи, където той очаква да се съюзи с венецианския и генуезкия флот, които са вече на позиция, предотвратявайки преминаването на турски войници от Азия, където султан Мурад и Караман, Татархана, вече воюват. Най-краткият път от Бидин е през планините, разстоянието една армия би могла безопасно да мине най-много за две седмици, но кралят и неговите съветници считат, че кралската войска е твърде малка, за да успее да транспортира каруците през планините. Затова се решава да се следва Дунав, което ще им позволи да запазят своите каруци и осигури по-добър достъп до провизии. Така те преминават планините до река Дунав и преминавайки богатата провинция Македония, достигат Никопол на 26-тия ден. Никопол е наполовина заобиколен от Дунав, другата, източната част, е защитена от висок хълм, докато останалата част от града е опасана с линия от ниски хълмове. Извън града са колибите, които са плякосани и изгорени. Въпреки че градските стени изглежда, че са построени от малки камъни, кралят не се опитва да превземе града, защото той е нетърпелив да стигне до Гърция и също защото, за да не преуморява армията, той е взел със себе си само няколко малки оръдия. Никопол е скромно на вид място, външният му вид е по-малък от неговата слава като столица на България; все още се радва на много привилегии. Почвата е плодородна и е пристанище, и осигурява на турците лесен вход до Влахия, Трансилвания, Унгария.

Докато кралят и неговата армия си почиват извън Никопол, Войводата на Трансилвания, Дракула, пресича Дунава и навлиза в България, идвайки да моли за Владиславовата прошка заради това, че е бил приятел с турците.

Проверявайки кралската армия и виждайки колко е малка, той добросъвестно посъветвал краля да изостави експедицията и да се завърне в Унгария, заявявайки, че Владиславовата армия е много по-слаба, по-малка численост от мъжете, с които султанът обикновено ходи на лов. Ако кралят обаче настоява да продължи с военната кампания, войводата обещава да му изпрати сина си с цялата армия и също чифт много силни коне и двама мъже, които познават страната, и така биха могли да го измъкнат от всяка заплетена ситуация. Кралят приема конете и водачите, но не и съвета на войводата. Той няма намерение да прекрати военната кампания особено когато неговите мъже са подсилени с 4000 пехотинци от Трансилвания. В интерес на истината, кралят е имал едва 5000 коне и малко повече от 2000 каруци, натоварени не само с провизии, но и със злато, бижута и толкова много домакински принадлежности, че изглеждало сякаш всеки рицар е взел цялата си покъщнина с него.

Напускайки Дунав, кралят напредва към плодородна Тракия, където открива многобройни разкошни сгради и мраморни плочи с гръцки и латински надписи, паметници на старите римски императори и командири, както и арки и високи колони, повечето съборени от времето или от турската небрежност. По време на похода кралят пресича река, в която султанът бил скрил 28 баржи, които трябвало да бъдат насочени към Дунав в удобно време и използвани да транспортират войници до портите на Буда. Тези плавателни съдове кралят нарежда да се изгорят.

Кралят, виждайки как неговите войници плячкосват и разрушават градове, светилища и села, всъщност държейки се по-лошо от турците, осъзнавайки, че не може да спре тяхната жестокост, се бои от божието възмездие.

Кардинал Юлиан получава писмо от кардинала на Венеция, командира на флота на Папския престол, казвайки му, че 40 000 турци са пресекли тайно през нощта от най-ниската част на Фарос в Европа безпрепятствено от флота и неговите пазачи, които някои мислят, че може да са подкупени, макар че благочестивите не могат да приемат, че венецианците и генуезците могат да стигнат толкова далеч, че да продадат кръвта на християните на мюсюлманите. Други казват, че Папският флот бил оттеглен заради недостиг на провизии. Каквато и да е била причината, водите на пролива са отворени за турците. Кралят остава необезпокоен от новината и решава да продължи планираното настъпление към бреговете на Мавританското море.

Атакувайки и опожарявайки Петрич, армията напредва през открита територия. Вдясно, на юг, са планините между Романия и България, които започват от Бидин и Никопол и стигат до Галата и Мавританско море, водейки към Месамбрия и Константинопол. В подножието на тези планини има езеро, единият край на което е близо до Петрич, а другият е малък залив близо до Галата. На север са други хълмове, отвъд които се намира друга равнина, която се простира на север до Дунав, Молдавия и Трансилвания, разстояние от около 8 дни, в тази част на света никой не измерва разстоянието в мили.

Армията продължава своето настъпление, докато не стига Варна, на около 500 крачки от Галата, като и двете крепости били вече изоставени от турците. При вида на полските флагове, Хаверина и няколко други градове се предават въпреки защитата от тройни стени и достъп към морето. През нощта кралят е в състояние да види огньовете в лагерите на онези турци, които са преминали от Анадола и отишли първо в Галиполи и после в Адрианопол, и които сега заедно възлизат на значителна армия, следвайки кралската армия и накрая, разполагайки лагер около пет хиляди крачки от нея.

На зазоряване в сряда, едва един час след изгрева, се надава голям писък, че турците напредват; всички, насочвайки се към тях. Мъжете сграбчват своите оръжия, свиват палатките си и товарят своите каруци, и заемат позиция пред тях, вместо да разположат каруците в обичайните три пръстена, откъдето отвътре могат да се бият като във форт. Това е решение на краля, който така цели този, който обикновено може да бъде зад каруцата, да бъде в предната редица с него, правейки армията да изглежда по-голяма, отколкото е. Не се знае защо той не е подсигурил армията с оръдия или арбалети. Може би здравословното му състояние го е възпрепятствало, защото той имал възпалена рана на левия крак. Янош Хуняди разгръща различните военни части в широка дъга през падината между езерото и планините, всяка на 1000 крачки една от друга. Вляво, близо до езерото, той разполага 5 свои знамена и унгарски пехотинци; тогава кралят и неговите знамена с власите отдясно; после черното унгарско знаме и това на пехотинците на епископа на Егер, след това са воините на бана на Славония под командването на брата на бана; следва знамето на светата църква под командването на кардинал Чезарини, и накрая, в края на дясното крило, отдалечено на около две хиляди крачки, знамето на Св. Ладислав под командването на дука на Варадин. В този боен ред, с всички каруци зад тях, те очакват турците в продължение на три часа. Времето е хубаво; морето спокойно; но изведнъж излиза вятър от запад, вятър толкова силен, че счузва прътовете на всички знамена освен това на Св. Якоб.

Междувременно турците вече напредват не през открита територия, а през гори и хълмове, изпращайки напред разузнавачи и движейки се бавно. В техния авангард са техните пехотни стрелци, наричани „еничари”. Първо, те атакуват дясното крило под командването на дука на Варадин. Не е ясна причината, но унгарците от първите редици на четирите знамена, т.е. тези на дука на Варадин, легата, брата на бана на Славония и епископ Симон от Егер, не успяват да издържат на първата турска атака и отстъпват към Галата, която е разположена между залива и езерото и планините към Романия. Турците ги преследват няколко мили, т.е. десет хиляди крачки. Когато вижда това, кралят предприема своята атака, същото прави и Хуняди. Двамата тогава с общи усилия атакуват турците, които те разгромяват, и ги преследват в продължение на четири хиляди крачки. Както и да е, кралят и неговите мъже избиват много хора, но не изглежда че постигат нещо значително, тъй като броят на вражеските войници е огромен, някои от които, много хора казват, са жени, рекрутирани, за да увеличат техния

брой. Турците разполагат също с камили, натоварени отчасти с коприна, отчасти със стрели и друга необходима екипировка. Други носили златни и сребърни монети, които при своето поражение разсипвали на земята, за да се забави преследването на врага, хитър стар трик на казаците. Тези камили толкова наплашват някои от рицарските коне, правейки ги да изглеждат неподатливи на команди; въпреки че власите и други алчни за пари показали храброст, достатъчна да атакуват камилите.

Еничарите сега се групират на едно място и зад техните високи щитове изстрелват дъжд от стрели към хората на краля, сякаш от небето се изсипва градушка. Много са убити и въздухът кънти с писъците на умиращи коне. Кралската пехота страда най-много, въпреки че той също губи много от своите прочути полски рицари. Тези, които са експерти в изкуството на войната, твърдят, че кралят допринася за своето собствено поражение с това, че в началото той преследвал врага твърде надалеч. Ако той бе проявил съдържаност, няма съмнение, че победата би била негова. Кралят е винаги в центъра на битката; Хуняди многократно изпраща помощ на краля, предполагайки, че той ще се изтегли и спаси, както самият Хуняди прави това по-късно.

За трети път кралят подновява атаката. Когато той напредва, власите се показват като по-нетърпеливи да събличат телата на падналите, отколкото да преследват врага; и когато кралят решава да се изтегли, те си плюят на петите. Така боят продължава до здрач. Дотогава кралските мъже са изгласкали турците тридесет хиляди крачки назад от тяхната база във Варна. Кралят сега се намира в средата на битката, заобиколен от всички страни, и там той умира, заедно с всички свои рицари, печална загуба за християнството и Полша.

Когато пада нощта, двете страни считат себе си за победени. Унгарците, начело с Хуняди, напускат бойното поле, а това, което е останало от армията на краля, остава на разстояние от каруците, които те вече не се осмеляват да доближат, в случай че турците са вече там, и очакват своя крал да дойде за тях. Турците също не посмяват да приближат каруците за цели два дни, защото също считат себе си за победени. Междувременно страхът дава криле на отстъпващите унгарци, власи и други, поради което те стигат до Дунав за два дни и две нощи. Много от тях не са яли от два, три, дори пет дни, нито пък са пили нещо.

Кралят не е видян никога повече след нощта, в която спира битката. Не е намерен никой, който да го е видял пленен или убит. За много други, които също никога не се завръщат, идват новини за тяхната смърт или пленничество, но такава няма за кралската съдба. Кардинал Юлиан напуска бойното поле заедно с Хуняди, но след това двамата се разделят, никой не знае защо. Кардиналът достига до Дунав с малка група войни и там е убит от един влах, който го превозва на другия бряг, негов единствен спътник, в малка лодка. Влахът най-вероятно е забелязал, че кардиналът е носил злато и това е предопределило съдбата му. Голото тяло на кардинала по-късно е изхвърлено от реката.

ЛИТЕРАТУРА/REFERENCES

Извори

Антонио де Бонфини, История на унгарците... – Антонио де Бонфини, История на унгарците. – В: ЛИБИ, V/1, София, 2001, 120–169. [Antonio de Bonfini. Istoria na ungartsite. – V: LIBI, V/1, Sofia, 2001, 120–169.]

Мюнеджимбашъ, Страници... – Ахмед бин Лютфулах (Мюнеджимбашъ). Страници на известия. – Във: Варна, 1444. Сборник от изследвания и документи в чест на 525-та годишнина от битката край Варна. София, 1969, 488–496. [Ahmed bin Lyutfulah (Myunedzhimbasha). Stranitsi na izvestia. – Vav: Varna, 1444. Sbornik ot izsledvania i dokumenti v chest na 525-ta godishnina ot bitkata kray Varna. Sofia, 1969, 488–496.]

Ашък Пашазаде, История... – Ахмед бин Яхя (Ашък Пашазаде). История на османската династия. – Във: Варна, 1444. Сборник от изследвания и документи в чест на 525-та годишнина от битката край Варна. София, 1969, 401–409. [Ahmed bin Yahya (Ashak Pashazade). Istoria na osmanskata dinastia. – Vav: Varna, 1444. Sbornik ot izsledvania i dokumenti v chest na 525-ta godishnina ot bitkata kray Varna. Sofia, 1969, 401–409.]

Гюзелев, В. 2014 – Васил Гюзелев. Произход и географско разположение на страните и народите в Европа според “Анали или хроника на славното Полско кралство” (втората половина на XV в.) от Йоан Длугош. – В: “Бях в три страни, които и трите се казват България”. Географско-пътеписни съчинения за България и българите от XV век. Пловдив, 2014, 198–202. [V. Gyuzelev. Proizhod i geografsko razpolozhenie na stranite i narodite v Evropa spored “Anali ili hronika na slavnoto Polsko kralstvo” (vtorata polovina na XV v.) ot Yoan Dlugosh. – V: “Byah v tri strani, koito i trite se kazvat Bulgaria”. Geografsko-patepisni sachinenia za Bulgaria i balgarite ot XV vek. Plovdiv, 2014, 198–202.]

Едирнели, Подбран... – Мехмед бин Мехмед (Едирнели). Подбран летопис и известия. – Във: Варна, 1444. Сборник от изследвания и документи в чест на 525-та годишнина от битката край Варна. София, 1969, 465–469. [Mehmed bin Mehmed (Edirneli). Podbran letopis i izvestia. – Vav: Varna, 1444. Sbornik ot izsledvania i dokumenti v chest na 525-ta godishnina ot bitkata kray Varna. Sofia, 1969, 465–469.]

Мехмед Нешри, Книга... – Мехмед Нешри. Книга за описанието на света. – Във: Варна 1444. Сборник от изследвания и документи в чест на 525-та годишнина от битката край Варна. София, 1969, 413–419. [Mehmed Neshri. Kniga za opisanieto na sveta. – Vav: Varna 1444. Sbornik ot izsledvania i dokumenti v chest na 525-ta godishnina ot bitkata kray Varna. Sofia, 1969, 413–419.]

Солакзаде, История... – Мехмед Хасан Бейзаде (Солакзаде). История на Солакзаде. – Във: Варна, 1444. Сборник от изследвания и документи в чест на 525-та годишнина от битката край Варна. София, 1969, 470–477. [Mehmed Hasan Beyzade (Solakzade). Istoria na Solakzade. – Vav: Varna, 1444. Sbornik ot izsledvania i dokumenti v chest na 525-ta godishnina ot bitkata kray Varna. Sofia, 1969, 470–477.]

Али, Същност... – Мустафа бин Ахмед (Али). Същност на историята. – Във: Варна, 1444. Сборник от изследвания и документи в чест на 525-та годишнина от битката край Варна. София, 1969, 456–464. [Mustafa bin Ahmed (Ali). Sashtnost na istoriata. – Vav: Varna, 1444. Sbornik ot izsledvania i dokumenti v chest na 525-ta godishnina ot bitkata kray Varna. Sofia, 1969, 456–464.]

Имбър, К. 2015 – Колин Имбър. Кръстоносният поход към Варна 1443–1445. Превод на Трифон Трифонов. Варна, 2015. [K. Imbar. Krastonosniyat pohod kam Varna 1443–1445. Prevod na Trifon Trifonov. Varna, 2015.]

Йоан де Туроц, Унгарска хроника... – Йоан де Туроц. Унгарска хроника. – В: ЛИБИ, V/1, 2001, 101–119. [Yoan de Turots. Ungarska hronika. – V: LIBI, V/1, 2001, 10–119.]

Коларов, Х. 1970 – Христо Коларов. Два малко известни извора за битката на народите на 10 ноември 1444 г. при Варна. – ИНМВ, VI (XXI), (1970), 171–193. [H. Kolarov. Dva malko izvestni izvora za bitkata na narodite na 10 noemvri 1444 g. pri Varna. – INMV, VI (XXI), (1970), 171–193.]

Коларов, Х. 1973 – Христо Коларов. Хрониката на Калимах – важен извор за Варненската битка от 1444 г. – ИНМВ, IX (XXIV), (1973), 241–253. [H. Kolarov. Hronikata na Kalimah – vazhen izvor za Varnenskata bitka ot 1444 g. – INMV, IX (XXIV), (1973), 241–253.]

Лютфи паша, История... – Лютфи паша. История на османската династия. – Във: Варна 1444. Сборник от изследвания и документи в чест на 525-та годишнина от битката край Варна. София, 1969, 429–433. [Lyutfi pasha. Istoria na osmanskata dinastia. – Vav: Varna 1444. Sbornik ot izsledvania i dokumenti v chest na 525-ta godishnina ot bitkata kray Varna. Sofia, 1969, 429–433.]

Мирчев, М. 1964 – Милко Мирчев. Андреас де Палацио. Писмо за поражението при Варна, изпратено до кардинал Людовик. – ИВАД, XV, 1964, 85–95. [M. Mirchev. Andreas de Palatsio. Pismo za porazhenieto pri Varna, izprateno do kardinal Lyudovik. – IVAD, 1964, XV, 85–95.]

Митев, Н. 2016 – Невян Митев. Две писма за преговорите през 1444 г. между крал Владислав Варненчик (1434–1444) и султан Мурад II (1421–1451). – ИНИМ, Том XXVIII, София, 2016, 423–425. [N. Mitev. Dve pisma za pregovorite prez 1444 g. mezhdu kral Vladislav Varnenchik (1434 – 1444) i sultan Murad II (1421–1451). – INIM, Tom XXVIII, Sofia, 2016, 423–425.]

Неизвестен автор, История... – Неизвестен автор. История на османската династия. – Във: Варна 1444. Сборник от изследвания и документи в чест на 525-та годишнина от битката край Варна. София, 1969, 420–424. [Neizvesten avtor. Istoria na osmanskata dinastia. – Vav: Varna 1444. Sbornik ot izsledvania i dokumenti v chest na 525-ta godishnina ot bitkata kray Varna. Sofia, 1969, 420–424, 434–437.]

Оруч бин Адил, История... – Оруч бин Адил. История на османската династия. – Във: Варна 1444. Сборник от изследвания и документи в чест на 525-та годишнина от битката край Варна. София, 1969, 389–393. [Oruch bin Adil. Istoria na osmanskata dinastia. – Vav: Varna 1444. Sbornik ot izsledvania i dokumenti v chest na 525-ta godishnina ot bitkata kray Varna. Sofia, 1969, 389–393.]

Ходжа Саадедин Ефенди, Корона... – Саадедин бин Хасан Джан бин Мехмед (Ходжа Саадедин Ефенди). Корона на историите. – Във: Варна, 1444. Сборник от изследвания и документи в чест на 525-та годишнина от битката край Варна. София, 1969, 438–455. [Saadedin bin Hasan Dzhan bin Mehmed (Hodzha Saadedin Efendi). Korona na istoriite. – Vav: Varna, 1444. Sbornik ot izsledvania i dokumenti v chest na 525-ta godishnina ot bitkata kray Varna. Sofia, 1969, 438–455.]

Коджа Мюверих, Удивителна... – Хюсеин (Коджа Мюверих). Удивителна история. – Във: Варна, 1444. Сборник от изследвания и документи в чест на 525-та годишнина от битката край Варна. София, 1969, 478–487. [Hyusein (Kodzha Myuverih). Udivitelna istoria. – Vav: Varna, 1444. Sbornik ot izsledvania i dokumenti v chest na 525-ta godishnina ot bitkata kray Varna. Sofia, 1969, 478–487.]

Руми, Украшение на историята... – Шукрулах бин Шехабедин Ахмед (Руми). Украшение на историята. – Във: Варна 1444. Сборник от изследвания и документи в чест на 525-та годишнина от битката край Варна. София, 1969, 385–388. [Shukrulah bin Shehabedin Ahmed (Rumi). Ukrashenie na istoriyata. – Vav: Varna 1444. Sbornik ot izsledvania i dokumenti v chest na 525-ta godishnina ot bitkata kray Varna. Sofia, 1969, 385–388.]

Codex epistolaris... – Codex epistolaris saeculi decimi quinti, t. II. W Krakowie, 1891.

Hurmuzaki, L. 1911 – L. Hurmuzaki. Documente privitoare ia Istoria Romanilor (1358–1600), XV/1, 1911.

The Annals of Jan Diugosz... – The Annals of Jan Diugosz. An English abridgement by Maurice Michael. With a commentary by Paul Smith. Chichester (West Sussex), 1997.

Публикации

Ангелов, Д., Чолпанов, Б. 1994 – Димитър Ангелов, Борис Чолпанов. Българска военна история през средновековието (X–XV век). София, 1994. [D. Angelov, B. Cholpanov. Balgarska voenna istoria prez srednovekoviето (X–XV vek). Sofia, 1994.]

Баласчев, Г. 1935 – Георги Баласчев. Походите на полско-маджарския крал Владислав III Ягело през 1443–1444 г. против турците и битката при Варна. София, 1935. [G. Balashev. Pohodite na polsko-madzgarskia kral Vladislav III Yagelo prez 1443–1444 g. protiv turtsite i bitkata pri Varna. Sofia, 1935.]

Иречек, К. 1899 – Константин Иречек. Пътувания по България. Пловдив, 1899. [K. Irechek. Patuvania po Bulgaria. Plovdiv, 1899.]

Иширков, А. 1922 – Атанас Иширков. Где е станала Златишката битка? – СпБАН, 1922, XXIV, 9 – 20. [Atanas Ishirkov. Gde e stanala Zlatishkata bitka? – SpBAN, 1922, XXIV.]

Иширков, А. 1923 – Ат. Иширков. Походите на крал Владислав III в България в 1443 и 1444 г. София, 1923. [A. Ishirkov. Pohodite na kral Vladislav III v Bulgaria v 1443 i 1444 g. Sofia, 1923.]

Коларов, Х. 1968 – 1969 – Христо Коларов. Антитурските походи от 1443–1444 г. на полско-унгарския крал Владислав III Ягело (Варненчик) (обзор на изворите). – Трудове на Висшия педагогически институт “Братя Кирил и Методий”, Велико Търново, 1968 – 1969 (6). [H. Kolarov. Antiturskite pohodi ot 1443 – 1444 g. na polsko-ungarskia kral Vladislav III Yagelo (Varnenchik) (obzor na izvorite). – Trudove na Visshia pedagogicheski institut „Bratya Kiril i Metodiј”. Veliko Tarnovo, 1968–1969 (6).]

Коларов, Х. 1969–1970 – Хр. Коларов. Някои въпроси от подготовката в Унгария на първия антитурски поход на Владислав Варненчик от 1443–1444 г. – ТВПИ “Братя Кирил и Методий”, 1969/1970, т. VII. [H. Kolarov. Nyakoi varprosi ot podgotovkata v Ungaria na parvia antiturski pohod na Vladislav Varnenchik ot 1443–1444 g. – Trudove na Visshia pedagogicheski institut „Bratya Kiril i Metodiј”. Veliko Tarnovo, 1969–1970 (VII).]

Коларов, Х. 1972 – Христо Коларов. Къде през 1443 г. е проведена Златишката битка? – Трудове на ВТУ, 1971/1972, 2, 25–42. [H. Kolarov. Kade prez 1443 g. e provedena Zlatishkata bitka? – Trudove na VTU, 2, 1971/1972, 25–42.]

Коларов, Х. 1975 – Христо Коларов. Адрианополският мирен договор (1444 г.). – Трудове на ВТУ “Кирил и Методий”, 12/3, 1975, 57–63. [H. Kolarov. Adrianopolskiyat miren dogovor (1444 g.). – Trudove na VTU “Kiril i Metodiј”, 12/3, 1975, 57–63.]

Крохмал, Я. 2005 – Яцек Крохмал. Владислав Варненчик в светлината на “Годишниците” на Ян Длугош. – Във: Варна 1444. Действителност и традиция. Варна,

2005, 145–159. [Ya. Krohmal. Vladislav Varnenchik v svetlinata na “Godishnitsite” na Yan Dlugosh. – Vav: Varna 1444. Deystvitelnost i traditsia. Varna, 2005, 145–159.]

Кузев, А. 1973 – Александър Кузев. Маршрутът на Владислав III Ягело до Варна. – ИНМВ, 1973, IX (XXIV), 139–152. [A. Kuzev. Marshrutat na Vladislav III Yagelo do Varna. – INMV, 1973, IX (XXIV), 139–152.]

Митев, Н. 2012 – Невян Митев. Съдбата на Владислав III Ягело след битката при Варна? Според няколко известни исторически извори! – ИПр, 2012, 3–4, 2–32. [N. Mitev. Sadbata na Vladislav III Yagelo sled bitkata pri Varna? Spored nyakolko izvestni istoricheski izvori! – IPr, 2012, 3–4, 27–32.]

Митев, Н. 2013а – Невян Митев. Как е преминала войската на Мурад II (1421–1451) през Проливите в есента на 1444 г.? – Електронен вестник по музеология и военна история, 2013, 1, 29–31. [N. Mitev. Kak e preminala voyskata na Murad II (1421–1451) prez Prolivite v esenta na 1444 g.? – Elektronen vestnik po muzeologia i voenna istoria, 2013, 1, 29–31.]

Митев, Н. 2013б – Невян Митев. Маршрутът на кръстоносната армия на Владислав Варненчик в Североизточна България (по нумизматични данни). – ЖИАИ, 2013, 2, 154–159. [N. Mitev. Marshrutat na krastonosnata armia na Vladislav Varnenchik v Severoiztochna Bulgaria (po numizmaticхни данни). – ZhIAI, 2013, 2, 154–159.]

Митев, Н. 2013 в – Невян Митев. При коя крепост кръстоносната армия на Владислав III Варненчик (1434–1444) получава писмото, което я известява за преминаването на османската войска през Проливите през есента на 1444 г.? – ЖИАИ, 2013, 1, 81–84. [N. Mitev. Pri koya krepost krastonosnata armia na Vladislav III Varnenchik (1434–1444) poluchava pismoto, koeto ya izvestyava za preminavaneto na osmanskata voyska prez Prolivite през esenta na 1444 g.? – ZhIAI, 2013, 1, 81–84.]

Мирчев, М. 1955 – Милко Мирчев. Владислав Варненчик. Варна, 1955. [M. Mirchev. Vladislav Varnenchik. Varna, 1955.]

Мутафчиев, П. 1937 – Петър Мутафчиев. Старият друм през “Траянова врата”. – СпБАН, 1937, 125–145. [P. Mutafchiev. Stariyat drum през “Trayanova vrata”. – SpBAN, 1937, 125–145.]

Никодем, Я. 2005 – Ярослав Никодем. Длугош и Калимах за унгарската корона на Владислав III. – Във: Варна 1444. Действителност и традиция. Варна, 2005, 161–182. [Ya. Nikodem. Dlugosh i Kalimah за ungarskata korona на Vladislav III. – Vav: Varna 1444. Deystvitelnost i traditsia. Varna, 2005, 161–182.]

Палаузов, С. 1974 – Спиридон Палаузов. Избрани трудове. Ред. В. Гюзелев и Х. Коларов. Т. I. София, 1974. [S. Palauzov. Izbrani trudove. Red. V. Gyuzelev и H. Kolarov. T. I. Sofia, 1974.]

Пентек, З. 2005 – Золтан Пентек. Полските участници във Варненската битка. – Във: Варна 1444. Действителност и традиция. Варна, 2005, 109–124. [Z. Pentek. Polskite uchastnitsi vav Varnenskata bitka. – Vav: Varna 1444. Deystvitelnost i traditsia. Varna, 2005, 109–124.]

Райчевска, Ц. 2004 – Цвета Райчевска. Кръстоносният поход от 1444 година според османската хроника “Писание за верските битки на султан Мурад хан”. – ИНМВ, 2004, XL (LV), 20–32. [Ts. Raychevska. Krastonosniyat pohod от 1444 godina spored osmanskata hronika “Pisanie за verskite bitki на sultan Murad han”. – INMV, 2004, XL (LV), 20–32.]

Тошев, М. 2015 – Мирослав Тошев. За маршрута на кръстоносната армия, предвождана от Владислав III Варненчик през Централна северна и Североизточна България

до Шумен в 1444 г. Проблеми, теории, хипотези – опит за отговор. – В: България в европейската култура, наука, образование, религия. Шумен, 2015. Т. 1, 393–409. [Toshev, M. Za marshruta na krastonosnata armia, predvozhdana ot Vladislav III Varnenchik prez Tsentralna severna i Severoiztochna Bulgaria do Shumen v 1444 g. Problemi, teorii, hipotezi – opit za otgovor. – V: Bulgaria v evropeyskata kultura, nauka, obrazovanie, religia. Shumen, 2015. T. 1, 393–409.]

Хрисчев, А. 1993 – Атанас Хрисчев. Последен етап от Дългия поход срещу турците – 1443 г. – В: 550 години от похода на Владислав Ягело (Варненчик) и Януш Хунади (1443–1993 г.). Научна конференция. Сборник материали. Белово, 1993, 41–50. [Hrischev, A. Posleden etap ot Dalgia pohod sreshtu turtsite – 1443 g. – V: 550 godini ot pohoda na Vladislav Yagelo (Varnenchik) i Yanush Hunyadi (1443–1993 g.). Nauchna konferentsia. Sbornik materialii. Belovo, 1993, 41–50.]

Цветкова, Б. 1979 – Бистра Цветкова. Паметна битка на народите (Европейският югоизток и османското завоевание – края на XIV и първата половина на XV в.). Варна, 1979. [Tsvetkova, B. Pametna bitka na narodite (Evropeyskiyat yugoiztok i osmanskoto zavoevanie – kraia na XIV i parvata polovina na XV vek). Varna, 1979.]

Шкорпил, Х. и К. 1908 – Херман и Карел Шкорпил. Походът на Владислава през България в 1444 г. и битката при Варна. – ИВАД, 1908, 48–67. [Shkorpil, H. i K. Pohodata na Vladislava preza Bulgaria va 1444 g. i bitkata pri Varna. – IVAD, 1908, 48–67.]

Dabrowski, J. 1922 – J. Dabrowski. Wladislaw I Jagiellonczyk na Wegrech (1440–1444), Warszawa, 1922.

Kohler, G. 1882 – G. Kohler. Die Schlachten von Nicopoli und Varna. Breslau, 1882.

Kupelwieser, G. 1899 – G. Kupelwieser. Die Kämpfe Ungarns mit den Osmanen bis zur Schlacht bei Mohacs 1526, Zweite umg. Auflage, Wien und Leipzig, 1899.

Съкращения

ЖИАИ – Журнал за исторически и археологически изследвания [ZhIAI – Zhurnal za istoricheski i arheologicheski izsledvania]

ИВАД – Известия на Варненското археологическо дружество [IVAD – Izvestia na Varnenskoto arheologicheskoto druzhestvo]

ИНИМ – София – Известия на Националния исторически музей – София [INIM – Sofia – Izvestia na Natsionalnia istoricheski muzey – Sofia]

ИНМВ – Известия на Народния музей – Варна [INMV – Izvestia na Narodnia muzey – Varna]

ИПр – Исторически преглед [IPr – Istoricheski pregled]

ЛИБИ – Латински извори за българската история [LIBI – Latinski izvori za balgarskata istoria]

СпБАН – Списание на Българската академия на науките [SpBAN – Spisanie na Balgarskata akademia na naukite]

ТВПИ – Трудове на Висшия педагогически институт “Братя Кирил и Методий”, В. Търново [TVPI – Trudove na Visshia pedagogicheski institut „Bratya Kiril i Metodiy”. Veliko Tarnovo.]